

TNC AKTUELLT

Ärgång 16(1974):2

Tekniska Nomenklaturcentralen · Box 43 041 · 100 72 Stockholm · Tfn 08-84 04 90

OM TINGENS NATUR

På den klassiska romartiden var som bekant Cicero och andra andens eller maktens stormän ofta under sina vandringar ledsagad av en nomenclator, som hade till uppgift att ge namnen på de mäktiga personer som man mötte; det var namngivarens, nomenclatorns, roll.

Även uppgifter av mera modernt nomenklaturmässig art hade emellertid sina utövare under denna tid. Särskilt påfallande, viktiga och besvärliga blev dessa uppgifter, när det gällde att överföra de grekiska naturvetenskapliga begreppen i latinsk språkdräkt. Den kanske mest framträdande nyskaparen inom latinsk vetenskaplig nomenklatur var filosofen och skalden Titus Lucretius, vars största opus *De rerum natura* (Om tingens natur) för övrigt utgavs just av Cicero, sedan författaren på ett tragiskt sätt lämnar jordelivet och därvid också sitt inte helt färdiga manus till den stora lärodikten.

I svensk översättning lyder några rader i lärodikten:

Tydligt jag märker, hur brydsamt det är att
på romarespråket
söka belysa som skald vad hellenernas siare
uttänkt,
helst som en mängd nydanade ord använda
jag måste
både för språkets armods skull och de nya
begreppen.

De citerade raderna inleder en nyligen framlagd akademisk avhandling med den fullständiga titeln Terminologi och nomenklatur. Studier över begrepp och deras uttryck inom matematik, naturvetenskap och teknik. I.

Författaren, Stig Nilsson, som är universitetslektor i Lund, nämner i sitt förord att han sökt »göra en inbrytning i ett av språkforskningen föga uppmärksammat gränsområde». Med stor ledighet rör sig författaren över gränserna till teknik och naturvetenskap

INNEHÅLL

| | |
|---|---|
| Om tingens natur | 1 |
| Notiser | 2 |
| Representantförsamlingens årsmöte | 2 |
| Projektarbete | 3 |
| Termfrågor i urval | 5 |

och de inbrytningar han gör på lärdomshistoriens domäner är både naturliga, nödvändiga och fascinerande. Han belyser därvid på ett fängslande sätt den svårfångade positionen i termarbetets villkor, så naturlig för terminologins vardagsarbetare: samband mellan form och sak, mellan det språkliga uttrycket och idéinnehållet, den inbördes ordningen hos ord och tankar.

Den digra avhandlingens innehåll kan här blott antydans i översiktlig framställning, i det väsentliga grundad på den detaljrika innehållsförteckningen, självständiga avsnitt behandlar således **u t t r y c k e t**, omfattande bl.a. grafiska symboler, arbiträra benämningar, suffix som betydelsebärare och geometrins termer, och **b e g r e p p e t** med betoning av Aristoteles definition och precisering och konkretisering bl.a. av kraftbegreppet hos Leonardo da Vinci, Mårten Triewald och Samuel Klingenskierna.

Linnés nomenklaturprinciper och systembyggande insatser sätts in i sitt sammanhang med utblickar mot de internationella strävanden och med jämförande studier av Linnés svenska samtid.

En inträngande analys ges av Georg Stiernhielms hittills undanskymda matematiska skrifter på svenska. I detta avsnitt, som är att betrakta som en av huvuddelarna i avhandlingen, behandlas

termer som gör även en nutida läsare nyfiken. Sålunda avhandlas termer som **mätvishet, mätkonstnär och mätare; utbringa, rättsskilling och punktlig**. Grundläggande begrepp diskuteras i de underavsnitt som behandlar termer för **yta, rymd, cirkel, diameter, triangel, kub, cylinder, klot, kon, pyramid** m.m.

Avhandlingens historiska perspektiv utesluter inte att författaren har mycket att säga om moderna terminologiska problem. Även TNCs verksamhet berörs, bl.a. i det principiellt intressanta inledningsavsnittet *Termer – viktiga, uppmärksammade, förbisedda*.

Författaren som återoppar »praktiskt sysslande med naturvetenskapens och teknikens problem» i sin tjänst som svensklärare och bibliotekarie vid ett tidigare tekniskt läroverk, kommer att redogöra för sina synpunkter och erfarenheter i en föreläsning omedelbart efter TNCs representantförsamlings årsmöte tisdagen den 23 april kl. 14.00. Kallelse till sammanträdet har utgått i vanlig ordning. Intresserade som inte fått kallelse kan vända sig till tfn 08-84 04 90 för vidare information.

Fackspråkets förhållande till allmänspråket

Under ovanstående rubrik föreläste TNCs verkställande direktör Einar Selander vid seminarium i Nordiska språk vid universitetet i Lund den 19 mars.

Den 27 mars ledde Einar Selander en diskussion om språket i geotekniska utlåtanden inför en ingenjörskonferens på K-konsult i Stockholm.

Under rubriken **Det fackspråkliga samhället** har verkställande direktör Einar Selander skrivit en uppsats som finns publicerad i Ingenjörsvetenskapsakademiens tidskrift IVA 1973: 8.

Uppsatsen finns även som särtryck och kan av intresserade rekvireras direkt från TNC, tfn 08-84 04 90.

REPRESENTANTFÖRSAMLINGENS ÅRSMÖTE

Medlemmar och andra intressenter har kallats till representantförsamlingens ordinarie årsammanträde tisdagen den 23 april kl. 14.00 i AB Atomenergis lokaler på Liljeholmsvägen 32 i Stockholm. Efter årsmötesförhandlingarna följer ett föredrag av dr Stig Nilsson över ämnet Terminologi och nomenklatur. Dr Nilssons avhandling med samma namn kommenteras på annan plats i detta nummer av TNC-Aktuellt.

För att tillgodose ett ibland framfört önskemål avser TNC att hålla sina lokaler öppna för besök före och efter årsmötet. Från omkring kl. 12.30 är således mötesdeltagarna välkomna att bese arbetsrum, bibliotek och arkiv. Personal kommer att finnas på plats, med reservation för sysslor i samband med förberedelse och avslutande av årsmötet. Besökarna kommer att få aktuella arbeten och hjälpmedel visade. Frågor kommer att besvaras efter bästa förmåga.

TNC har en svit om nio rum jämte expedition på plan 3 i AB Atomenergis fastighet. Rummen är numrerade från 3.207 till 3.215:

Rum 3.207 Erik Sundström är sysselsatt med projekten geoteknik, hållfasthetslära, oorganisk kemi och värmebehandling.

Rum 3.208 Göran Walter har hand om projekten avfallshantering, byggterminologi, kommunalteknik och träbyggnadsteknik.

Rum 3.209 Folke Molin biträder på arvodesbas utarbetandet av den träbyggnadstekniska ordlistan.

Rum 3.210 I konferensrummet förvaras aktuella tidskriftsnummer och TNCs uppsättning av svensk standard.

Rum 3.211 Strategiskt placerad mitt i rumssviten återfinns TNCs termkartotek.

Rum 3.212 Einar Selander är under öppethållandet på styrelsesammanträde. I hans rum finns TNCs samling av språkvetenskaplig litteratur.

Rum 3.213 Anna-Lena Frisk har bl.a. hand om projektet kärnenergi och redigerar också TNC-Aktuellt.

Rum 3.214 Åke Pålman gästar ibland TNC som utredningsman för den kommunaltekniska ordlistan.

Rum 3.215 Kerstin Lorentz sköter bl.a. biblioteket och har i övrigt hand om försäljning.

PROJEKTARBETE

Hållfasthetsterminologi

Arbetet med revision av TNC 8 har blivit mer omfattande än vad som först beräknades. Antalet termer i den färdiga ordlistan kan bli omkring 500. Ansträngningar kommer att göras för att utöver engelska och franska även få med tyska och ryska termer.

Den jämfört med tidigare planer ökade omfattningen nås trots att sparsamhet iakttas med tillförande av termer som hör hemma på tillämpningsområden. Arbetet med utformning av definitioner väntas vara klart den 1 maj 1974. Därefter kommer kommittén att fastställa ordning för fortsatt behandling av materialet. (Se TNC-Aktuellt 1972:8).

Oorganisk kemisk nomenklatur

Utgivningen av den reviderade versionen av TNC 32 har förskjutits jämfört med planerna enligt TNC-Aktuellt 1973:4. Under vintern har tillkommit ett avsnitt om grundämnenas genus på svenska. I några fall föreligger avsevärd vacklan i språkbruket på denna punkt. Osäkerheten tar sig ofta uttryck i frågor till TNC. Efter godkännande av Svenska Kemistsamfundets nomenklaturutskott kan nu följande rekommendation framföras.

Realgenus är namnen på endast fjorton grundämnen, nämligen halogenerna (**fluoren, klore**n, **bromen, joden** och **astaten**) samt **arseniken, boren, fosfor**n, **kobolten, kopparn (kopparen)**, **kromen, platinan, vismuten** och **zinken**.

I särskilt fallen bor och krom talade skäl för neutralt genus. Rimmen med namnen klor och brom fick dock tillmätas större betydelse än ursprung och kemiskt släktskap. Att man inom biokemin ger ordet **cytokrom** neutralt genus är inte heller ett tillräckligt starkt skäl. Etymologiskt går visserligen detta krom och metallens namn tillbaka på samma grekiska ord (khrōma, färg). Men en skillnad i genus kan försvaras, jfr ordet **plasma** vars fysikaliska och medicinska betydelse ger skilda genus.

Geoteknik

En inom Svenska geotekniska föreningen, SGF, utarbetad ordlista har överlämnats till TNC för bearbetning och utgivning, se TNC-Aktuellt 1973:1. Av nära 500 termer har 200 definierats av SGF. Hela materialet har dessutom klassificerats grovt genom indelning under sju rubriker.

TNCs arbete består av tillägg och ändringar samt utformning av de ca 300 saknade definitionerna.

Termerna indelas i större detalj genom delning av en rubrik och finindelning av de så erhållna åtta klasserna i vardera 7–10 underklasser.

Dessutom tillförs översättning av de svenska orden till engelska, franska, tyska, ryska och finska.

I detta stycke eftersträvas samordning med ett samtidigt pågående internationellt termarbete.

Med definitioner och översättningar klara kommer arbetet att av TNC utsändas på remiss till SGF och till TNCs egna kontakter.

En rad termer ur den geotekniska ordlistan med anknytning till hållfasthetsläran diskuteras i en artikel som TNC publicerar i tidskriften **STANDARD**, nummer 3 för år 1974.

Värmebehandling

En remissutgåva har nu framtagits i arbetet med revision av TNC 19, se TNC-Aktuellt 1973:5. Materialet omfattar i nuvarande skick 208 svenska termer med definitioner och motsvarigheter på engelska, franska, tyska, ryska och japanska. TNCs ledningsgrupp för värmebehandlingsterminologi tar under april ställning till den fortsatta behandlingen av ordlistan.

Kärnenergiordlista

Förmanuset till Kärnenergiordlistan (revision av TNC 36) har nu varit ute på en omfattande remissgranskning. Under våren kommer den ansvariga arbetsgruppen inom Sveriges Mekanförbunds Standardcentral, SMS 100/2, att ta ställning till de förslag och yttranden som framkommit. (Se TNC-Aktuellt 1973:5). En stor del av ordlistan väntas bli föremål för omarbetning.

Ordlistan skall före tryckning behandlas inom Sveriges Standardiseringskommission, SIS, då den kommer att utges både som publikation i TNC-serien och som svensk standard.

Utgivning beräknas ske i slutet av 1974.

Plan- och byggterminologi

Terminologiarbetet inom plan- och byggområdet har efter avslutandet av TNC 52, Plan- och byggtermer, fortsatt med följande projekt.

Träbyggnadsordlista (jfr TNC-Aktuellt 1973:2)

Efter inventering och bearbetning av termer i TNCs publikationsserie, normer, standardblad, handböcker m.m. har en termlista sammanställts innehållande ca 600 termer. Ett intressant problem uppstod, då det vid en jämförelse mellan standardiserade virkesdimensioner (SIS 23 27 11) och tillgängliga begreppsförklaringar på virkesorter upptäcktes att många standarddimensioner inte kunde benämnas utan var enbart identifierbara genom siffror. Ett nytt förslag till virkesindelning har nu underställts TNCs kommitté för projektet som har följande sammansättning:

Professor Bertil Thunell, Träforskningsinst., ordf.
Arkitekt Sten Cassel, SNIRI
Direktör Olle Landberg, STR

Civilingenjör Nils Lundborg, Träinformation
Direktör Einar Selander, TNC
Civilingenjör Göran Walter, TNC, sekreterare

Som utredningsmän medverkar överingenjör Rolf Leth, BSAB, och civilingenjör Folke Molin, AB Sven Tyrén.

Inventering (jfr TNC-Aktuellt 1973:4)

En rationell handläggning av det omfattande termaterialet inom byggfacket kräver överblick, kontinuitet och samordning. Inventering av material från auktoritativa källor av typen lagar, förordningar, normer, standardblad, forskningsrapporter o.d. är den grundläggande delen i detta arbete. Uppfångning av akuta termproblem genom telefon- och brevkontakt ger information om aktuella behov. Dokumentation av det på detta sätt insamlade materialet sker i form av en s.k. termbank, vars uppbyggnad anpassas till TNCs totala rationaliseringsprojekt TERMDOK.

Kommunalteknisk ordlista (jfr TNC-Aktuellt 1973:6)

Kontakt med övriga nordiska länder har etablerats genom utredningsmannen direktör Åke Pahlman, SKTF, som är sekreterare i organisationskommittén för den internationella kongress som skall äga rum i Stockholm våren 1976. Speciell uppmärksamhet har ägnats problem inom området administration där i många fall betydelseskilnader i termer föreligger mellan de olika länderna.

Termer i samband med SBN 75

Statens planverk har vänt sig till TNC med en förfrågan om TNC kan bearbeta, samordna och utge termer med definitioner aktuella för Svensk Byggnorm, som utkommer i januari 1975.

Ett första material innehållande ca 350 termer har sammanställts av Planverket och överlämnats till TNC. En naturlig komplettering av materialet skulle vara termer från TNC 52, termer från standardblad m.m.

TNC undersöker nu möjligheterna för att lösa finansieringsfrågan och möjligheterna till en omfördelning av befintliga resurser.

Avfallsterminologi

Utredningen av terminologin inom området avfall och dess hantering har övergått från registrering av befintligt språkbruk till bearbetning och infogning i den systematik som omtalades i TNC-Aktuellt 1973:4. Som utredningsmän deltar direktör Nils Nordling från Svenska Renhållningsverksföreningen, direktör Nils Holmberg från Kommunförbundet samt docent Arthur Almestrand från Sydsvenska Ingenjörbyrå.

TERMFRÅGOR I URVAL

I sin rådgivande verksamhet har TNC uttalat sig över följande termfrågor. Ställningstagandet som det formuleras här, berör i regel endast ett av flera tänkbara terminologiska problem förknippade med termen. Ett syfte med publiceringen är att stimulera till åsiktsyttringar från läsekretsen. Synpunkter är välkomna skriftligt eller per tfn 08-84 04 90.

Detta nummer av TNC-Aktuellt innehåller ett urval termfrågor med anknytning till information och dokumentation.

avdragsbild, icke: dekal

bild framställd genom att en tunn hinna försedd med text, bilder o.d. överförs från ett underlag av t.ex. papper till en yta av papper, trä eller annat material

Det bör noteras att tekniken förlorat en del av sin betydelse med tillkomsten av självhäftande etiketter med text eller bilder; sådana bör inte kallas »häftdekalor» e.d.

blankett

blad av papper e.d. skuret till bestämt format för visst skriv- eller ritändamål och oftast tryckt med linjer, skrift, tecken och annat som är gemensamt eller ofta återkommande för olika användningsfall; det för det föreliggande fallet speciella skall anges genom ifyllning, strykning, markering e.d.; jfr formulär [TNC 11]

formulär

förebild för viss handlings uppställning och avfattning; jfr blankett [TNC 11]

På ett formulär skall ingenting ifyllas eller ändras utan det kan göra tjänst ett obegränsat antal gånger, medan en blankett förbrukas vid användningen.

referat, hellre än: abstrakt

E abstract

TNC förordar som svensk motsvarighet till E abstract ordet referat i stället för abstrakt i betydelsen informativt sammandrag av innehållet i ett dokument utan värdering, till vägledning för läsare. Mot termlydelsen abstrakt talar uttalsskäl och det faktum att ordet i denna betydelse är en nyhet i språket.

textbehandlingscentral

Som benämning på en central där man huvudsakligen sysslar med teknisk framställning av brev och annan text är termen ordbehandlingscentral olämplig. Om man inte vill bibehålla det vanliga ordet skrivcentral utan vill framhäva utnyttjandet av mer avancerad teknik, så är textbehandlingscentral att föredra.

träff

E hit

Som svensk motsvarighet till engelskans hit föreslås ordet träff, varmed avses post som identifieras vid informationsåtervinning.